

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.33

Н. В. Акулова

аспірант кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ПРЕДСТАВНИКА ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ

Стаття присвячена дослідженню проблем, пов'язаних з визначенням родового об'єкта злочину, передбаченого статтею 443 КК України. Дається власне визначення родового об'єкта злочинів розділу XX КК України.

Ключові слова: кримінальне право, посягання на життя представника іноземної держави, родовий об'єкт.

Постановка проблеми. Розглядаючи об'єкт злочину як суспільні відносини, ми стикаємося із серйозними труднощами при дослідженні механізму заподіяння шкоди особистості й визначення наслідків злочину. Виникає питання про те, яким чином заподіюється шкода суспільним відносинам і що відбувається з ними після заподіяння їм шкоди. Із часом більшість вчених стали доходити висновку про те, що заподіяння шкоди об'єкту можливо тільки шляхом впливу на його елементи. Саме ці обставини обумовили необхідність досліджувати ці питання з метою більш повного й чіткого визначення підстав і передумов кримінально-правового захисту тих благ, цінностей і, особливо, статусних особистих прав і законних інтересів, які взяті під охорону статтею 443 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми кримінально-правової охорони життя представника іноземної держави досліджувались вітчизняними фахівцями, зокрема П. П. Андрушком, В. О. Навроцьким, В. І. Осадчим, М. І. Пановим, В. В. Сташисом, Є. Л. Стрельцовим, М. І. Хавронюком, С. С. Яценком та іншими. Попри те, що праці представлених авторів мають велике наукове та практичне значення, залишається багато невіршених питань стосовно оптимізації від-

повідальності за посягання на життя представника іноземної держави.

Мета статті – розкриття проблеми визначення родового об'єкта досліджуваного злочину з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні у спеціальній літературі відсутній єдиний підхід у визначенні родового об'єкта для посягання на життя представника іноземної держави. Цьому існує декілька підстав.

Насамперед правовою основою для визначення родового об'єкта досліджуваного злочину виступає назва розділу XX КК України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Отже, для правильного встановлення цієї ознаки необхідно звернутися до положень міжнародного кримінального права. У той же час у науці досі відкритим залишається питання щодо поняття міжнародного кримінального права та його співвідношення з міжнародним публічним (приватним) і національним кримінальним правом. Слід погодитися з тенденцією, згідно з якою міжнародне кримінальне право розглядається як самостійна галузь, яка входить у систему міжнародного права [3].

Крім того, як вже вказувалося, юридична спільнота продовжує обговорювати класифікацію міжнародних злочинів. Маючи складну

структуру, дана класифікація не визначена і у термінологічному плані. Так, термін «міжнародні злочини» розуміється у вузькому і широкому сенсі. У деяких випадках міжнародні злочини (у вузькому сенсі) іменуються злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [4]. Разом з тим, розділ XX КК України має аналогічну назву і містить склади злочинів, які у теорії класифікуються на міжнародні злочини (зокрема, ст. ст. 438, 439 КК України) та злочини міжнародного характеру (ст. 444 КК України).

На нашу думку, посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України) та злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України), слід відносити до злочинів міжнародного характеру. У зв'язку з цим представляється вірною позиція, згідно з якою зазначені склади – це звичайні злочини, що підпадають під національну юрисдикцію. Однак, разом з тим вони можуть бути злочинами міжнародного значення. Таким чином, розділ XX Особливої частини КК України містить не тільки склади власне міжнародних злочинів, а й конвенційних злочинів. Тому надалі у процесі аналізу родового об'єкта посягання, передбаченого ст. 443 КК України, доречно виходити з розуміння терміну «міжнародні злочини» у широкому сенсі.

Отже, як було сказано раніше, законодавчою основою кваліфікації розглядуваних злочинів за родовим об'єктом виступає назва відповідного розділу, у даному випадку розділу XX КК України. Все різноманіття наявних визначень родового об'єкта досліджуваної групи посягань можливо розділити на дві групи.

Перша група. Досить широко представлена група вчених стверджує, що родовим об'єктом цих злочинів є загальний мир та безпека людства. Зокрема, відомий вчений, професор Н. Ф. Кузнецова вважала, що головним критерієм класифікації при визначенні об'єкта досліджуваних злочинів є посягання на «основи миру, тобто мирної взаємодії держав при вирішенні будь-яких проблем, що виключають будь-яке насильство», «міжнародні правовідносини у сфері дотримання правил ведення війни або рішення збройних конфліктів», «основи людства і людяності, тобто міжнародного забезпечення безпеки національних, етнічних, расових, релігійних груп» [5, с. 353].

Існує також позиція, згідно з якою злочини проти миру і безпеки людства характеризу-

ються виключно високим ступенем суспільної небезпечності і тому відзначається, що ці злочини можуть спричинити нанесення шкоди «самим основам існування життя на землі, бо об'єктом їх посягань є не окремі суспільні відносини у тій чи іншій сфері життя і діяльності людини, суспільства, держави, а саме життя на землі, існування людства або його значної частини» [6, с. 485]. Іноді автори, проводячи аналіз злочинів проти миру і безпеки людства, обмежуються констатацією того, що об'єктами цих діянь є суспільні відносини у галузі забезпечення «миру в усьому світі» і «загальної безпеки» [7, с. 5].

Друга група визначає родовим об'єктом досліджуваних злочинів виключно міжнародний правопорядок. Оскільки об'єднання миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку має дещо умовний характер, оскільки міжнародний правопорядок охоплює собою і порядок, встановлений з метою забезпечення миру на нашій планеті, і порядок, встановлений для забезпечення безпеки людства. Професор М. І. Хавронюк вважає, що крім положень розділу XX Особливої частини КК України, міжнародний правопорядок гарантують і положення деяких інших статей КК (наприклад, ч. 2 ст. 338 – публічна наруга над прапором чи гербом іноземної держави; ст. 339 – незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні; ст. 285 – неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден на морі) [8, с. 881].

Стосовно другої позиції слід зазначити, що під міжнародним правопорядком розуміють всю сукупність благ і охоронюваних системою міжнародного права у цілому. З огляду на те, що ця сукупність надзвичайно широка, нею охоплюються різні правові інтереси: інтереси забезпечення та охорони прав і свобод особистості, інтереси підтримання миру, інтереси світової економіки, складові частини світового правопорядку (групи однорідних юридичних благ і інтересів, що охороняються міжнародним кримінальним правом) слід розглядати як видові об'єкти злочинів з міжнародного кримінального права [9, с. 81].

Однак, при цьому слід погодитися з думкою вчених-правознавців, що перелік міжнародних злочинів може бути тільки приблизним, оскільки він постійно еволюціонує разом з розвитком міжнародного права [10, с. 6]. Набуття чинності Римським Статутом і перспектива ухвалення

Кодексу про злочини проти миру і безпеки людства, який містить дванадцять складів злочину, порушує перед законодавцем питання про криміналізацію окремих видів міжнародної злочинної діяльності у рамках розвитку вітчизняної системи злочинів проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку. Більшість складів злочинів, які містить зазначений Кодекс, вже включені у систему злочинів розділу XX Особливої частини КК України. У деяких випадках назва і диспозиція норм КК України близько до тексту відтворюють положення зазначених вище конвенцій і норм проекту Міжнародного кодексу. Однак, актуальним є питання про сприйняття вітчизняним законодавством міжнародних норм, які вже мають місце у зазначених міжнародних документах, але відсутні у розділі XX Особливої частини КК України. Це може стосуватися, наприклад, міжнародної терористичної діяльності [9, с. 81].

У спеціальній літературі зазначалося, що Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 8 серпня 1945 року [11], є стрижнем побудови системи злочинів, передбачених розділом XX Особливої частини КК України. У статті 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу чітко визначає приблизну форму такої системи, з урахуванням нумерації у КК України, це: злочини проти миру – до таких злочинів слід віднести пропаганду війни (ст. 436 КК України), планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України), застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України), розробку, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України), злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України); військові злочини – до таких злочинів слід віднести мародерство (ст. 432 КК України), насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України), погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України), порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України); злочини проти людяності – до таких злочинів слід віднести незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (ст. 435 КК України), екоцид (ст. 441 КК України), геноцид (ст. 442 КК України), незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного

Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445 КК України), піратство (ст. 446 КК України).

Тут треба зазначити, що у науці міжнародного права злочини проти людства та військові злочини часто об'єднують у більш широку групу злочинів проти безпеки людства [12, с. 32]. Це дало підстави дослідникові О. В. Шамарі запропонувати розділ XX Особливої частини КК України викласти у редакції: «Злочини проти миру і безпеки людства», оскільки така назва, на думку вченого, уніфікується з відповідними міжнародними нормативними актами [9, с. 81].

У продовження зазначеної точки зору у зарубіжній науці кримінального права склалася позиція щодо розподілу міжнародних злочинів на злочини проти миру і безпеки людства та «інші міжнародні злочини» (other international crimes).

До злочинів проти миру і безпеки зарубіжні вчені традиційно відносять злочини геноциду, злочини проти людяності, військові злочини та злочини агресії [13, с. 85]. Така класифікація злочинів пояснюється тим, що ст. 5 Римського Статуту відносить злочини проти миру, безпеки людства (людяності) і військові злочини до найбільш серйозних злочинів, що викликають занепокоєння всієї міжнародної спільноти [14]. Відповідальність за ці злочини була передбачена статутами Нюрнберзького і Токійського трибуналів і знайшла своє пряме втілення в їх вироках. Відтоді розпочався процес визначення системи злочинів проти миру і безпеки людства як у міжнародному праві, так і національних кримінальних законах. Кожен із них, а це: злочини проти миру (crimes against peace) – планування, підготовка, розв'язання або ведення агресивної війни або війни, що порушує міжнародні договори, угоди або конвенції; участь у загальному плані або злочинній змові, спрямованій на здійснення якоїсь зі згаданих дій; злочини проти людства (crimes against humanity) – вбивства, винищення, поневолення, висилка та інші нелюдські акти, які здійснюються щодо цивільного населення, або переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами, якщо такі переслідування мають місце при виконанні якогось з військових злочинів, або злочину проти миру або у зв'язку з таким; воєнні злочини (war crimes) – порушення законів і звичаїв війни у тому числі, але не виключно, вбивств, негідного поводження або вивезення на рабську працю або з іншою метою цивільного населення окупованої території, вбивства або погане

поводження з військовополоненими або особами, що перебувають у морі, вбивства заручників або розграбування міст і сіл або розорення, невинуватого військовою необхідністю, – це тяжкі міжнародні злочини, які загрожують засадам існування націй і держав, їх прогресивному розвитку та мирному міжнародному спілкуванню [15, с. 75].

Але при цьому міжнародно-правові акти не розкривають розуміння «миру і безпеки людства», зазначаючи лише, що злочини проти цих інтересів «відносяться до найважчих» [16].

Більшість вітчизняних та зарубіжних авторів, характеризуючи злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, обмежуються простою констатацією того факту, що об'єктами цих діянь є «суспільні відносини» щодо забезпечення «миру в усьому світі і загальної безпеки» [7, с. 5; 17, с. 454; 18, с. 62]. Тобто, визначення об'єктів злочинів проти миру і безпеки людства у вітчизняній науці продовжує залишатися у руслі «класичного» визначення об'єкта кримінально-правової охорони як суспільних відносин (відносин), що захищаються кримінальним правом. Однак, у даний час у доктрині кримінального права намітився своєрідний поворот у розумінні об'єкта кримінально-правової охорони, пов'язаний зі зміною концептуальних основ кримінального законодавства та його завдань. Так, достатньо прикладів, коли родовий об'єкт злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку розуміється значно ширше. Зокрема, дослідник С. М. Мохончук переконаний, що представлені у сучасному кримінальному праві визначення такого об'єкту сконструйовані за формальним типом, а об'єктивна сторона досліджуваних злочинів в якості обов'язкової ознаки містить тільки вчинення суспільно небезпечного діяння, тоді як наслідки виходять за межі складу. Винятком є тільки об'єкт злочину екоцид, в якому вказується, що діяння є караним за умови, що воно викликає суспільно небезпечні наслідки – екологічну катастрофу [19, с. 103]. У коло суспільних відносин, що складають родовий об'єкт міжнародних злочинів входять суспільні відносини щодо забезпечення загального миру і загальної безпеки, міжнародний мир і безпеку людства, як загальнолюдські цінності [20, с. 7], основи існування і прогресивного розвитку народів, свободу народів світу, інтереси всього прогресивного людства, основи міжнародного спілкування, права

і інтереси всіх держав, основи існування і прогресивного розвитку народів [21, с. 25], свободу народів світу, інтереси всього прогресивного людства, основи міжнародного спілкування, права і інтереси всіх держав, основи міжнародного співтовариства, основи міжнародних відносин, міжнародний правопорядок [19, с. 104].

Намагаючись, поєднати усю сукупність наведених суспільних відносин, С. М. Мохончук дає доволі розгорнуте розуміння родового об'єкта досліджуваних злочинів. Зокрема, вченим зазначається, що таким об'єктом злочинів проти миру та безпеки людства є суспільні відносини, що складаються у результаті дотримання норм міжнародного права і визначають базові засади існування держав і народів, а також основні принципи забезпечення міжнародного миру і безпеки (мирне вирішення спорів, незастосування сили, недоторканність кордонів, територіальна цілісність, самовизначення народів і невтручання у внутрішні справи інших країн, повага прав людини і виконання міжнародних зобов'язань), що в остаточному підсумку охороняють умови існування людства [22, с. 18].

Висновки і пропозиції. Не заперечуючи у цілому проти представлених визначень, запропонованих вченими-правознавцями, вважаємо, що при урахуванні власних позицій, які наводилися вище, можливе застосування такого визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XX Особливої частини КК України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

А саме, родовим об'єктом цих злочинів є система та порядок охоронюваних міжнародним законодавством суспільних відносин, що забезпечують мирне співіснування держав, дотримання правил міжнародного спілкування, ведення та вирішення збройних конфліктів, а також міжнародні гарантії безпеки національних, етнічних, расових, релігійних груп, і людства у цілому.

Список використаної літератури:

1. Качур І. М. Об'єкт ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість ти дискримінацію / І. М. Качур // Митна справа. – 2011. – № 1(73). – Ч. 2. – С. 505-509. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/ms/2011_1_2/505.pdf.
2. Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник] / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов,

- В. І. Тютюгін та ін.] ; За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-е вид., перероб. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
3. Житний О. О. Кримінальне право України та міжнародне кримінальне право: співвідношення, взаємодія, розмежування / О. О. Житний // Право і Безпека. – 2012. – № 3. – С. 17-21. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_3_5.
 4. Наумов А. В. Преступления против мира и безопасности человечества и преступления международного характера / А. В. Наумов // Государство и право. – 1995. – № 6. – С. 48-57.
 5. Курс уголовного права : в пяти томах / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М. : Зерцало, 1999–2002. – Т. 5: Особенная часть / [Голоднюк М. Н., Зубкова В. И., Комиссаров В. С. и др.] ; под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комиссарова. – 2002. – 512 с.
 6. Уголовное право. Часть общая. Часть особенная : [учебник] / [Бобылев О. В., Бородин С. В., Босхолов С. С. и др.] ; под общ. ред. Л. Д. Гаухмана и др. – М. : Юриспруденция, 1999. – 784 с.
 7. Николаева Ю. В. Преступления против мира и безопасности человечества / Ю. В. Николаева. – М. : Наука, 1999. – 364 с.
 8. Хавронюк М. І. Кримінальне право : [навчальний посібник] / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
 9. Шамара А. В. Система преступлений против мира и безопасности человечества в уголовном законодательстве Украины – их классификация в теории уголовного права / А. В. Шамара // Научный вестник Международного гуманитарного университета. – Сер.: Юриспруденция. – 2014. – № 11. – Том 2. – С. 80-83.
 10. Марухян А. В. Международно-правовая ответственность за международные преступления : автореферат дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право» / А. В. Марухян. – Ереван, 2004. – 26 с.
 11. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі: Статут від 8 серпня 1945 р. // Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_201.
 12. Трайнин А. Н. Терроризм как метод подготовки и проведения войн / А. Н. Трайнин // СГП. – 1952. – № 13. – С. 30–40.
 13. Kittichaisaree K. International Criminal Law / K. Kittichaisaree. – Oxford, 2001. – 482 p.
 14. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Організації Об'єднаних Націй від 17 липня 1998 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
 15. Мохончук С. М. Проблеми юридичної кваліфікації злочинів проти миру і безпеки людства / С. М. Мохончук // Юрист України. – 2011. – № 4(17). – С. 71-76.
 16. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 26 листопада 1968 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_168.
 17. Кримінальне право України : особлива частина : [навч. посіб.] / [С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, В. М. Ярін та ін.] ; за ред. О. М. Омельчука. – К. : Алерта, 2010. – 496 с.
 18. Куличков А. А. Уголовно-правовая характеристика нападения на лиц или учреждения, которые пользуются международной защитой : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. А. Куличков. – М., 2016. – 230 с.
 19. Мохончук С. М. Некоторые вопросы определения объекта преступлений против мира и безопасности человечества / С. М. Мохончук // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2013. – № 10(88). – С. 101-106.
 20. Куцевич М. П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. П. Куцевич. – К., 2007. – 20 с.
 21. Трайнин А. Н. Защита мира и уголовный закон / А. Н. Трайнин. – М. : Юриздат, 1937. – 216 с.
 22. Мохончук С. М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» та 12.00.11 «Міжнародне право» / С. М. Мохончук. – Х., 2014. – 42 с.

Акулова Н. В. Родовой объект посягательства на жизнь представителя иностранного государства

Статья посвящена исследованию проблем, связанных с определением родового объекта преступления, предусмотренного статьей 443 УК Украины. Дается собственное определение родового объекта преступлений раздела XX УК Украины.

Ключевые слова: *уголовное право, посягательство на жизнь представителя иностранного государства, родовой объект.*

Akulova N. V. Generic object encroachment on the life of a representative of a foreign state

The article is devoted to the investigation of the problems connected with the definition of the generic object of the crime, provided for by Article 443 of the Criminal Code of Ukraine. Its own definition of the generic object of crimes of the section XX of the Criminal Code of Ukraine is given.

Key words: *criminal law, an encroachment on the life of a representative of a foreign state, a generic object.*